

SOLUTIO CA MOD IPSO IURE DE STINGERE A OBLIGAȚIILOR ÎN DREPTUL ROMAN ȘI EXTENSIA SA ÎN CEL MODERN

Asist.univ.drd. Cristina Eugenia Mitrică

The ipso jure ways of annulling obligations comprise the solutio belonging to the category of optimo jure. This work focuses on both the Roman law's view on the payment and on the fundamentally modern ones in the matter – the one existing in the Romanian Civil Code and the Code Napoleon. It tackles on the one hand with the legal conditions of the valid payment – such as who can pay; to whom; the object of the payment; the date and place of the payment; the due expenses – and on the other hand'with its effects.

1. Preliminarii. Obligațiile, apărute ca formă judiciară a raporturilor patrimoniale dintre două persoane determinate, dispar în momentul în care sunt valorificate interesele pe care acele raporturi le presupun. Mecanismele juridice prin care s-a reglementat stingerea obligațiilor au avut o evoluție în care se reflectă transformările ce s-au petrecut în fizionomia instituțiilor și ideile juridice ale romanilor de-a lungul timpului. La început, datorită unui nivel economic scăzut dacă putem spune astfel, actele juridice incluzând aici și pe cele ce țin de materia obligațiilor erau supuse unui formalism rigid. Însă, odată cu epoca dezvoltării economiei de schimb pretorul a admis că o obligație se poate naște și din simpla convenție a părților putându-se stinge în același fel. Astfel, pe lângă modurile de stingere a obligațiilor de drept civil (*ipso iure*), s-au adăugat și unele moduri pretoriene de stingere a datoriei (*exceptionis ope*)¹. În doctrina civilistă contemporană, întâlnim concepția conform căreia stingerea obligațiilor se regăsește în așa-numitul regim general al obligațiilor, adică în "teoria generală a obligațiilor"². Prin aceste denotațiuni moderne se acreditează ceea ce este comun tuturor tipurilor de obligații care, invariabil, cunosc două faze de existență: faza de creanță, atunci când debitorul datorează ceva creditorului într-un raport obligațional fixat; faza de execuție, atunci când debitorul neîndeplinindu-și în mod voluntar, *bene volentia*, creditorul, prin forța de constrângere a statului, va putea să-și vadă realizată creanța pe seama patrimoniului debitorului său.

Observabil în planul ideatic al dreptului roman este faptul că, disocierea puterii de constrângere de raportul obligațional nu este proprie creației pandectistice iustinienă, care nu constituie lăcașul unei "teorii generale" a obligațiilor. Astfel, puterea de constrângere recunoscută creditorului este legată, în

¹ Emil Molcuț, *Drept roman*, Editura Press Mihaela S.R.L., București, 1999, p. 187-188.

² Jean Carbonnier, *Droit civil, Tome IV, Les obligations*, Thémis, Droit privé, Collection dirigée par Maurice Duverger, Presses Universitaires de France, XX-ème édition mise a jour, 1995, p. 509.

epoca lui Iustinian, de *ius actionum*. Ca urmare, o obligație se stingea *ipso iure* prin forța principiului proclamat încă din Epoca Clasică romană, acela după care nu poate exista drept fără acțiune în cadrul procedurii formulare (*iudicia ordinaria*). Stingerea de plin drept a obligației, nefiind sancționată de *ius civile*, elimina orice posibilitate de renaștere a sa, conform principiului de drept: *Quod semel extinctum est, non reviviscit*³. Însă, în privința obligațiilor stinse pe cale excepțională (*per exceptionem*), în speță, printr-un *pactum de non petendo*, prin *compensatio* sau pe calea unei *transactio*, reglementările iustinieniene păstrează o replică (*replicatio sive quasi exceptio, exceptio exceptionis causa*) de natură a pune în cauză renașterea unei obligații trecute. Efectul principal, în timpul împăratului Iustinian, al modurilor de stingere *ipso iure*, efect observabil și în cuprinsul reglementărilor civiliste actuale este unul absolut pentru că și modurile de execuție sunt peremptorii. Modurile excepționale de stingere a obligațiilor, indiferent de nuanțele lor (*in personam sive in rem*), nu au decât calitatea de a paraliza acțiunea intentată de către reclamant, obligația în sine continuând să subziste⁴. În concreto, în cadrul modurilor *ipso iure* de stingere a obligațiilor, în categoria celor de plin drept, *optimo iure*, se află: *solutio* (plata); *confusio* (confuziunea); iertarea de datorie; *mutuus dissensus* (consimțământul mutual); *impossibilium nulla obligatio* (imposibilitatea îndeplinirii obligației); *causae lucrativae* concurente. *Solutio* reprezintă o veritabilă cale de stingere a obligațiilor, de plin drept, o modalitate de a neantiza însăși obligația, înțeleasă ca *vinculum iuris*. Prin intermediul modurilor *optimo iure* de stingere a obligațiilor, legătura juridică nu mai poate fi sancționată, conform cu *ius civile*, prin nici o altă acțiune. Astfel, nimeni nu mai poate invoca obligația împotriva nimănui, nemaexistând nici creditor, nici debitor, iar obligația însăși nu mai poate renaște (*Quod semel extinctum est, non reviviscit*)⁵.

2. Noțiune. Plata, ca mod voluntar de stingere a obligațiilor, o întâlnim în dreptul roman sub forma de *solutio*, cuvânt ce provine din latinescul *solutio, solutionis* cu sensul de dezlegare de datorie, achitare, plată⁶. Etimologic, cuvântul plată (*solutio*) ne evocă dezlegarea debitorului de raportul juridic prin executarea oricărei prestațiuni. Așadar, plata este modul obișnuit de stingere a obligațiilor și se realizează prin îndeplinirea prestațiunii care face obiectul legăturii juridice și poate avea ca obiect fie remiterea unei sume de bani, fie transmiterea proprietății, fie executarea unei lucrări⁷. În ceea ce privește viziunea modernă asupra plății în planul dreptului civil, întâlnim următorul context: art.1092 Cod civil român: "Orice plată presupune o datorie; ceea ce s-a plătit fără să fie debit este supus repetițiunii./ Repetițiunea nu este admisă în privința obligațiilor naturale, care au fost achitate de bună voie", cu referire și la art. 966, 992, 1023, 1053, 1408, 1638, 1671 din același

³ Iustinian, *Digesta*, Liber secundus, Titulus XIV, 27, §2.

⁴ M.-J. Cornil, *Traité élémentaire des droits réels et des obligations, précédé d'un exposé des notions générales et préliminaires*, Bruylant-Cristophe & C., Editeurs, Bruxelles, p. 364.

⁵ Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept roman*, vol. IV, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 947.

⁶ Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 1240.

⁷ A. E. Giffard, R. Villers, *Droit romain et ancien droit français (obligations)*, Paris, 1976, p. 295.

cod și la Decretul nr. 167/1958 privitor la prescripția extinctivă, cu modificările ulterioare; de asemenea, art. 1235 Cod civil napoleonian: *Tout payment suppose une dette: ce qui a été payé sans être dû, est sujet à répétition n'est pas admise à l'égard des obligations naturelles qui ont été volontairement acquittées*. Termenul "plată" comportă următoarele accepțiuni majore: în sens juridic, *solutio* semnifică executarea integrală a unei prestațiuni datorate, indiferent care ar fi obiectul juridic al obligației⁸ ce trebuie stinsă (*solvitur*). în sensul curent al termenului, plata are o semnificație restrânsă, vizând doar vărsământul unei sume de bani de către debitor în contul creditorului său în vederea stingerii unei obligații. Demn de remarcat în ceea ce privește noțiunea de "plată" este faptul că, sensul juridic al termenului nu trebuie asimilat mult mai complexului *datio in solutum*, care implică și plata.

3. Condițiile juridice ale plății valabile. Pentru a produce efectul principal, extinctiv al obligației, *solutio* trebuie să îndeplinească unele condiții legate de: cine poate plăti; cui trebuie să i se facă plata; obiectul plății; data și locul în care se face plata; precum și cheltuielile aferente efectuării acesteia. Plata celor datorate poate fi efectuată de către debitor sau de altă persoană, un mandatar al său, căci pe creditor nu-l interesează cine execută obligația. În dreptul roman, conform *Instituțiilor* lui Iustinian, plata poate fi făcută de către o altă persoană decât debitorul în numele și interesul acestuia (*fideiusorul*); de către o persoană neautorizată de debitor pentru plata creditorului, precum plata făcută de un gestor prin gestiunea de afaceri și *in extremis* exista posibilitatea ca terțul interesat să poată efectua plata chiar și în disprețul opoziției din partea debitorului. Plata efectuată de debitorul însuși are scopul de a-l elibera pe acesta și pe eventualii săi garanți de creditorul său, reciproca fiind valabilă. În ceea ce privește persoana plătitorului (*solvens*⁹), acesta trebuia să fie proprietarul bunului dat cu titlu de plată.

Normele referitoare la subiecții activi ai plății din dreptul roman le regăsim și în reglementările civiliste moderne. În acest sens: plata făcută de orice persoană interesată (garant/codebitor) este valabilă; art. 1093 alin. 1 Cod Civil român statuează: "Obligația poate fi achitată de orice persoană interesată, precum de un coobligat sau de un fideiusor". De la acest principiu există două excepții: potrivit art. 1094 C.civ., în cazul obligației de a face *intuitu personae*, plata poate fi făcută numai de către debitor și în al doilea rând, cazurile în care părțile au stabilit că plata poate fi făcută numai de către debitor¹⁰; art.1236 Cod civil napoleonian: *Une obligation peut être acquittée par toute personne qui y est intéressée, telle qu'un coobligé ou une caution*. Plata făcută de către terț fără interes vădit în cauză este valabilă: art. 1093 alin. 2 Cod civil român: "Obligația poate fi achitată chiar de o persoană neinteresată; această persoană trebuie să lucreze în numele și pentru achitarea debitorului, sau de lucrează în numele ei propriu, să nu se subroge în

⁸ P. Dupont Delestraint, *Droit civil. Les obligations*, Sixième Edition, Mementos Dalloz, Paris, 1977, p. 130.

⁹ Henri Roland, *Lexique juridique. Expressions latines*, Deuxième édition, Litec, Paris, 2002, p. 228.

¹⁰ Sebastian Rădulețu, Lucian Săuleanu, *Dicționar de expresii juridice latine*, Editura Științifică, București, 1999, p. 268.

drepturile creditorului ", cu referire și la art. 973, 987, 1094, 1106, 1655, 1669 din același cod; conf. art. 1236 alin. 2 Cod civil napoleonian: *L'obligation peut même être acquittée par un tiers qui n'y est point intéressé, pourvu que ce tiers agisse au nom et en l'acquit du débiteur, ou que, s'il agit en nom propre, il ne soit pas subrogé aux droits du créancier*. Pe cale de excepție, creditorul unei plăți făcute de altcineva decât debitorul o poate refuza: conf. art. 1094 Cod civil român: "Obligația de a face nu se poate achita de altă persoană în contra voinței creditorului, când acesta are interes ca debitorul s-o îndeplinească"; conf. art. 1237 Cod civil napoleonian: *L'obligation de faire ne peut être acquittée par un tiers contre le gré du créancier, lorsque ce dernier a intérêt qu'elle soit remplie par le débiteur lui-même*.

Condițiile referitoare la *solvens* sunt reluate atât în privința capacității de înstrăinare, cât și a calității de proprietar al lucrului plătit: art. 1095 alin 1. Cod civil român: "Plata, ca să fie valabilă, trebuie făcută de proprietarul capabil de a înstrăina lucrul dat în plată"; art. 1238 alin 1. Cod civil napoleonian: *Pour payer valablement, il faut être propriétaire de la chose donnée en payement, et capable d'aliéner*.

Existența lui *solvens* o implică pe cea a lui *accipiens*, acea persoană care primește plata (*personne qui recoit*¹¹). În cuprinsul mai multor texte jurisprudențiale se face referire la titularul dreptului de a primi o plată și anume creditorul, care în mod firesc trebuie să aibă capacitate deplină de exercițiu, altfel putându-se constata nulitatea plății. Dar, dacă plata s-a efectuat în profitul său, incapabil fiind, nulitatea plății este îndepărtată, regulă ce a fost preluată și de legile civile moderne, astfel: art. 1098 Cod civil român: "Dacă creditorul este necapabil de a primi, plata ce i se face nu este valabilă, afară numai dacă debitorul probează că lucrul plătit a profitat creditorului", a se vedea și art. 1096 din același cod; art. 1241 Cod civil napoleonian: *Le payement fait au créancier n'est point valable s'il était incapable de le recevoir, à moins que le débiteur ne prouve que la chose payée a tourné au profit du créancier*.

În numele creditorului puteau primi plata unii terți abilitați fie în mod expres, fie în mod tacit (tutore, curator, mandatar etc.). Există însă și cazuri când debitorul face plata cu bună-credință către un agent ce fusese autorizat în acest sens de către creditor, dar care, între timp, își pierduse autorizația de receptare a plății, situație regăsită și în reglementările civile moderne: art. 1097 Cod civil român: "Plata făcută aceluia ce are creanța în posesiunea sa este valabilă chiar dacă în urmă posesorul ar fi evins"; conf. art. 1240 Cod civil napoleonian: *Le payement fait de bonne foi à celui qui est en possession de la créance, est valable, encore que le possesseur en soit par la suite évincé*. În ceea ce privește plata făcută către un terț, era considerată valabilă, dacă însuși creditorul a profitat de ea sau a ratificat-o (*ratihabito mandato aequi*

---

¹¹ Henri Roland, Lauret Boyer, *Locutions latines du droit français*, Litec, Paris, 1998, p. 4.

paratur - ratificarea semnifică mandat ¹²), regulă regăsită și în normele civile moderne și actuale: art. 1096 alin. 2 Cod civil român: "Plata dată aceluia ce n-are împuternicire de a primi pentru creditor este valabilă, dacă acesta din urmă o ratifică sau profită de dânsa", cu referire și la art. 1097, 1190, 1532, 1609 din același cod; art. 1239 alin 2. Cod civil napoleonian: *Le payement fait à celui qui n'aurait pas pouvoir de recevoir pour le créancier, est valable, si celui-ci le ratifie, ou s'il en a profité.* O altă condiție de validare a plății o constituie obiectul acesteia. Pentru ca plata să fie considerată perfectă sub raportul obiectului ei, trebuia ca debitorul să plătească exact ceea ce constituia obiectul însuși al obligației, iar plata să fi fost făcută integral. Obligația de plată a lucrului datorat are drept obiect un bun de gen (*genus*) și bunuri de specie (*species*). Atunci când, în mod excepțional, calitatea cerută a bunului nu putea fi asigurată, un alt bun de calitate medie putea să-i fie substituit, regulă de echitate prezentă și în dreptul civil modern: art. 1103 Cod civil român: "Dacă datoria este un lucru determinat numai prin specia sa, debitorul, ca să se libereze, nu este dator a-l da de cea mai bună specie, nici însă de cea mai rea"; art. 1246 Cod civil napoleonian: *Si la dette est d'une chose qui ne soit déterminée que par son espèce, le débiteur ne sera pas tenu, pour être libéré, de la donner de la meilleure espèce; mais il ne pourra l'offrir de la plus mauvaise.*

În cazul bunurilor de specie datorate, principiul este acela al restituirii lucrului creditorului în exact specia sa, în individualitatea sa și în starea în care se găsea la data predării lui către debitor¹³. În ceea ce privește obligația de plată integrală a datoriei, creditorul nu poate fi constrâns a primi o plată parțială din partea debitorului sau a altei persoane, principiu regăsit și în dreptul civil actual: art. 1101 alin. 1 Cod civil român: "Debitorul nu poate sili pe creditor a primi parte din datorie, fie chiar datoria divizibilă"; art. 1244 Cod civil napoleonian: *Le débiteur ne peut forcer le créancier à recevoir en partie le payement d'une dette, même divisible.* Însă, jurisconsultul P. Salvius Iulianus, codificator important al edictului împăratului Hadrianus, *Edictum perpetuum sive Salvianum*, recomandă acceptarea din partea creditorului a unei plăți parțiale, tocmai pentru o reducere a întinderii obligației ce-l împovăra pe debitor. În spiritul dreptului roman și dreptul civil modern a preluat această idee juridică propunând ca, în caz de litigiu, judecătorul să poată acorda debitorului-pârât un termen de grație pentru plata eșalonată a datoriei, fără a se atenta la unitatea creanței, termenele neputând fi stabilite *sine die*: art. 1101 alin. 2 Cod civil român, stabilește: "Cu toate acestea, judecătorii pot, în considerarea poziției debitorului, să acorde mici termene pentru plată și să oprească executarea urmăririlor, lăsând lucrurile în starea în care se găsesc"; în alin. 3 se menționează că: "Judecătorii însă nu vor uza de această facultate decât cu mare rezervă", semnificative în acest sens fiind și art. 1057, 1115 pct. 3, 1582, 1831 din același act normativ; art. 1244-1, alin. 1(modificat prin art.

¹² Ion Deleanu, Sergiu Deleanu, *Mică enciclopedie a dreptului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p. 337.

¹³ Valerius M. Ciucă, *op. cit.*, p. 952.

83 din Legea nr. 91-650/1991) din Codul civil napoleonian: *...compte tenu de la situation du débiteur et en considération des besoins du créancier, le juge peut, dans la limite de deux années, reporter ou échelonner le paiement des sommes dues*. La fel de importante pentru ca plata să fie considerată valabilă sunt: data, locul și cheltuielile aferente efectuării acesteia. Convenția părților raportului obligațional făcea legea în ceea ce privește data plății, iar dacă aceasta nu exista avem următoarele cazuri: în cadrul obligațiilor încheiate sub modalitatea termenului, data plății se fixa la data expirării termenului stabilit; în cadrul obligațiilor pure și simple, plata trebuia făcută imediat. Și în ceea ce privește locul plății, întâietate avea convenția părților, iar în absența acesteia *iudex* trebuia să distingă între trei categorii de locuri ale plății și anume: după cum ne-a parvenit de la jurisprudentul clasic Sextus Pomponius, în cazul datoriilor având ca obiect bunuri de gen (*genus*), locul plății era acela al domiciliului debitorului, regulă transmisă și dreptului civil modern; art. 1104 alin. 3 Cod civil român (a se vedea și art. 1115 pct. 6, 1121, 1319, 1362, 1614): "În orice alt caz (cu excepția alin. 1 și 2 din același art.) plata se face la domiciliul debitorului"; art. 1247 alin. 3 Cod civil napoleonian reține ca principiu general: *Hors de ces cas, le payement doit être fait au domicile du débiteur*. În cazul datoriilor reprezentând bunuri de specie (*speciae*), acestea erau plătite în locul unde se găseau la data exigibilității obligației; în al treilea rând, datoriile bănești urmărite la domiciliul debitorului pârât prin *actio de eo quod certo loco*, atunci când nu se convenise altfel sau nu era vorba de o *actio ex fide bona*. Și în privința cheltuielilor ocazionate de efectuarea plății, convenția părților era suverană, iar în lipsa ei principiul general era acela al incumbării respectivelor cheltuieli debitorului plății principale, regulă asumată și de dreptul civil modern: art. 1105 Cod civil român: "Cheltuielile pentru efectuarea plății sunt în sarcina debitorului", idee regăsită și-n art. 1117, 1305, 1317, 1614 C.civ.; art. 1248 Cod civil napoleonian: *Les frais du payement sont à la charge du débiteur*, a se vedea și art. 1260, 1593, 1608, 1942 același cod francez.

4. Efectele plății. *Ipsa iure*, plata valabilă făcută, bineînțeles cu respectarea condițiilor juridice ce se impun, producea efectul principal al stingerii obligației. Acest efect era însoțit de stingerea unor obligații accesorii, adiacente, născute din raporturi de garanție reale (*fiduciae, pignus, hypotheca*¹⁴) ori personale (*cautio*). În final, ne întoarcem la originea dreptului civil actual și anume, în romanitate la Institutele lui Iustinian, unde descoperim o definiție dată obligației acceptată și azi: *Obligatio est iuris vinculum quod necessitate adstringimur alicui solvendae rei secundum nostrae civitatis iura*¹⁵ (obligația este o legătură de drept prin care suntem siliți a plăti ceva conform dreptului cetății noastre).

---

¹⁴ Teodor Sâmbrian, *Drept roman*, Editura Helios, Craiova, 2001, p. 261, 283-284.

¹⁵ Ștefan Cocos, Mircea Toma, Gheorghe Pârvan, *Breviar terminologic de drept roman*, Editura ALL BECK, București, 2001, p. 83-84.